

**Gemeente
Amsterdam**

Archeologisch bureauonderzoek

Bestemmingsplangebied Slotterplas

BO 15-069 Amsterdam 2015
Monumenten en Archeologie

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting.....	4
Inleiding	5
1 Basisgegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.....	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem algemeen	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied.....	11
3.3.1 Ontginningen	11
3.3.2 Sloterdijkermeerpolder	13
3.3.3 Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders	13
3.3.4 Recente ontwikkeling	14
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	16
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart	16
3.4.2 Vindplaatsen	17
3.4.3 Bodemopbouw	19
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	20
4 Archeologische verwachtingskaart	21
5 Archeologische beleidskaart	23
6 Conclusie	25
7 Bronnen.....	26
Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema	27

Samenvatting

Monumenten en Archeologie heeft in opdracht van Stadsdeel Nieuw-West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Sloterplas, stadsdeel Nieuw-West. Het plangebied omvat het grootste deel van het Sloterpark en de Sloterplas. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in de verschillende deelgebieden aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouw- en aanlegwerkzaamheden.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 21) worden drie zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt twee zones (p. 23). Hiervoor is gespecificeerd in welke gevallen archeologisch vervolgonderzoek nodig is bij planontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Nieuw-West heeft Monumenten en Archeologie een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Sloterpas, stadsdeel Nieuw-West. Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2) en een landschappelijke, historische en archeologische analyse van het plangebied (hoofdstuk 3) aan de orde. Hieruit volgt een archeologische verwachtingskaart (hoofdstuk 4), gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt in welke gevallen archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn .

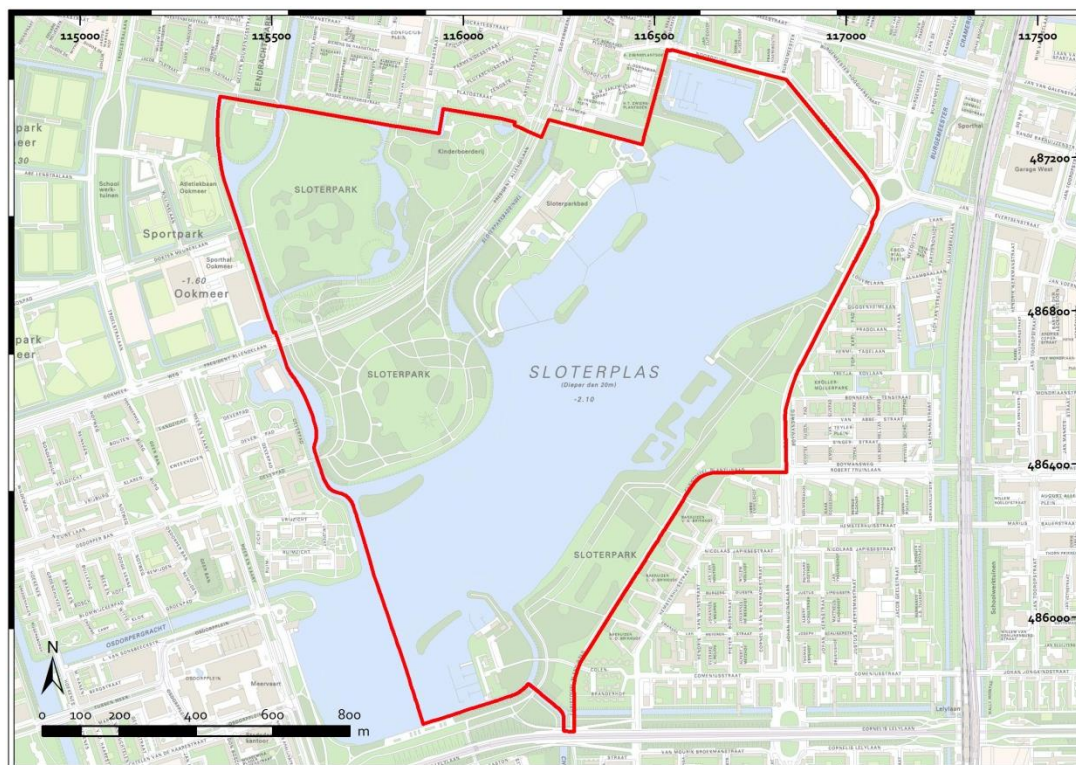
1 Basisgegevens

Opdrachtgever

Opdrachtgever Stadsdeel Nieuw-West
Contactpersoon De heer B. Hamers
Adres Postbus 2003
Postcode / plaats 1000 CA Amsterdam

Plangebied

Provincie Noord-Holland
Plaats Amsterdam
Stadsdeel Nieuw-West
ARCHIS onderzoeksnummer 3292053100

2 Het onderzoeksgebied (rood omlijnd)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk onder andere de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn van het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevallsvondsten te melden (de zogenaamde meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die Monumenten en Archeologie heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de negentiende- of twintigste-eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten

⁴ Monumenten en Archeologie, 2005.

met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem algemeen

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v.Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m - NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de elfde eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de zeventiende en achttiende eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de twaalfde eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de veertiende eeuw startte het proces van stadsvorming. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De twintigste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin eenentwintigste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied omvat het grootste deel van het Sloterpark en de Sloterplas. Tot en met de eerste helft van de twintigste eeuw maakte dit gebied deel uit van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders. Voor de historisch-topografische analyse van het plangebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders door Cornelis Koel (1675), Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Publieke Werken (1929).

2 Het plangebied (rood omlijnd) en de veronderstelde loop van de veenrivier de Slochter (blauw) op de Topografisch Militaire Kaart, 1854.

3.3.1 Ontginningen

Tot de late middeleeuwen maakte het plangebied deel uit van een uitgestrekt veenlandschap dat naar alle waarschijnlijkheid onbewoond was. In de elfde eeuw n.Chr. kwam hier verandering in toen het Hollandse veengebied door de mens op grote schaal geschikt werd gemaakt voor bewoning en landbouw.⁵ Vanuit de rivier de Slochter, die later uitgroeide tot het Sloterdijkmeer, werden loodrecht op de natuurlijke verhogingen in het landschap sloten gegraven, zodat het veen kon ontwateren en vruchtbaar akkerland ontstond.⁶

⁵ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁶ De Bont 2009, 462-465

Een bijkomend gevolg van de ontginningen was dat het veen ging inklinken, waardoor de kavels jaar na jaar lager kwamen te liggen en natter werden. De ontginners zagen zich dan ook telkens genoodzaakt om nieuw, hoger gelegen veengebied in cultuur te brengen. Rond 1300 was op deze manier vrijwel het gehele veengebied getransformeerd in een laaggelegen vlakte, die door het hoge grondwaterpeil slechts nog geschikt was als weidegrond.⁷ De langgerekte verkaveling uit de ontginningstijd bleef tot in de twintigste eeuw herkenbaar aan het slotenpatroon (afb. 2).

Tijdens de ontginningsperiode was bewoning in hoge mate gekoppeld aan het beschikbare akkerland. Nederzettingen hadden aanvankelijk dan ook een diffuus karakter, in de vorm van wijd over het landschap verspreide woonterpen ('hoevenzwermen'). In een latere fase van de ontginningsperiode groepeerde de bewoning zich langs de dijken wegen.⁸ Het is aannemelijk dat ook de bebouwde strook langs de Uitweg, die onder meer op de kaart van Visscher in de noordwesthoek van het plangebied staat aangegeven (afb. 3), een laatmiddeleeuwse oorsprong kende.

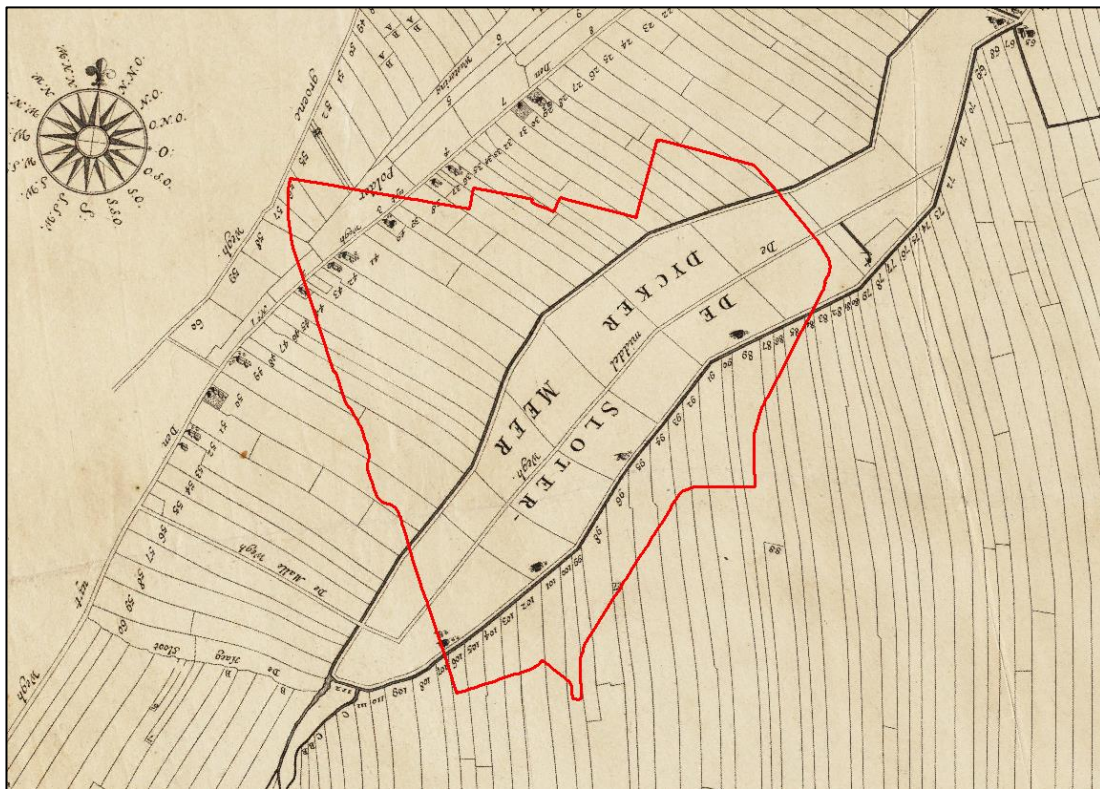
3 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van het buitengebied rond Amsterdam door Nicolaes Visscher, ca. 1700.

⁷ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17.

⁸ De Bont 2009, 577.

3.3.2 Sloterdijkermeerpolder

Het Sloterdijkermeer is in de twaalfde eeuw ontstaan door oevertafslag van het veenriviervtje de Slochter. Het meer ontwikkelde zich tijdens de middeleeuwen tot de voornaamste vaarroute tussen Sloten en Sloterdijk, en was tevens belangrijk voor de visvangst. Tegen de zeventiende eeuw kwam het ondiepe Slotermeer echter steeds vaker droog te liggen, terwijl de haven van Sloterdijk langzaam verzandde. Vanwege het teruggelopen belang van het meer werd het in 1644 bedijkt en drooggemalen om te dienen als weidegrond. Door de polder werd de Waagenweg, later Sloterdijkermeerweg of Middelweg, aangelegd om de verbinding tussen Sloterdijk en Sloten te behouden. De droogmakerij is sinds de drooglegging meerdere malen overstroomd of onder water gezet, en is altijd dun bevolkt gebleven (vgl. afb. 3, 4, 5).⁹ Met de aanleg van de Sloterplas in de twintigste eeuw kwam het gebied definitief onder water te staan (3.3.3).

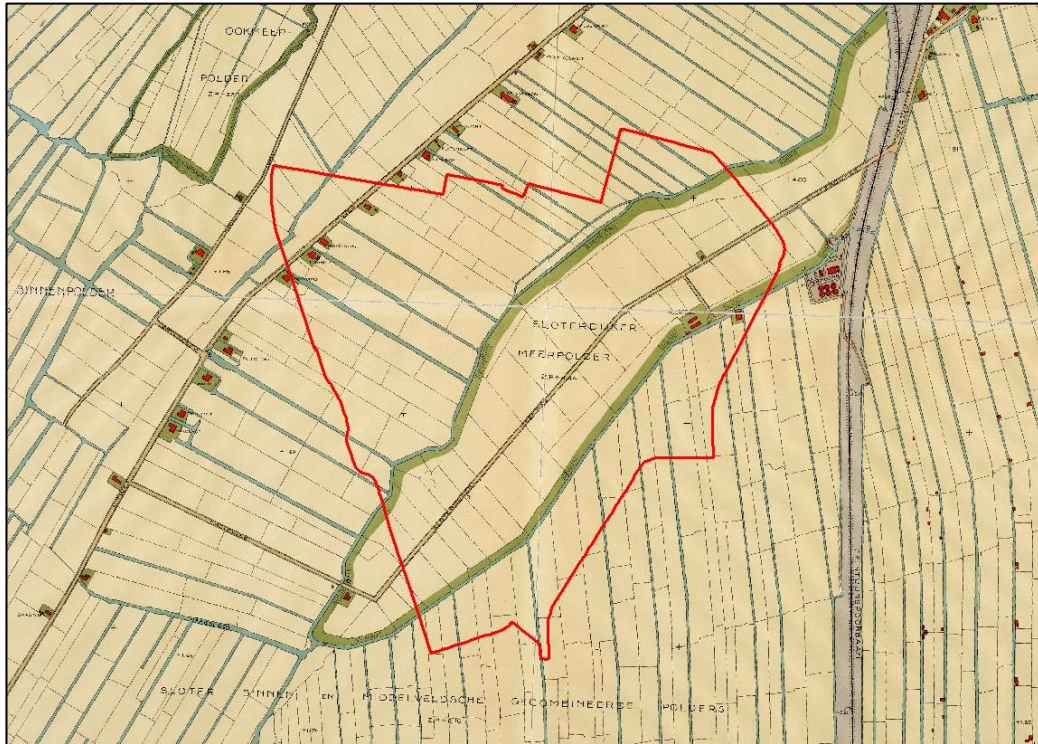
4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van de Sloter- en Middelveldse Binnenpolder door Cornelis Koel, 1675 (SAA).

3.3.3 Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders

Na de middeleeuwen was het maaiveld in het veenweidegebied dermate laag komen te liggen dat de afwatering via de ontginningsloten en natuurlijke waterlopen op veel plaatsen niet meer soepel verliep. Om de toenemende wateroverlast het hoofd te kunnen bieden, organiseerden de landeigenaren zich daarom in polderorganisaties. In 1569 werd zo het octrooi aangevraagd van de

⁹ Jansen 1963, 287-288

Sloterbinnenpolder. In 1673 ging het bestuur samenwerken met de naburige polder, waarmee de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders ontstonden.¹⁰ De bebouwing van de polders was van oudsher geconcentreerd langs de wegen, zoals de Uitweg, waar de meeste boerderijen waren gevestigd (afb. 4, 5).

5 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken, 1929.

3.3.4 Recente ontwikkeling

Tot in de twintigste eeuw bleef het landelijke karakter van het plangebied behouden. Pas na de Tweede Wereldoorlog kwam hier verandering in, toen de aanleg van de westelijke tuinsteden van Amsterdam (Slotermeer, Slotervaart, Overtoomse Veld, Geuzenveld en Osdorp) van start ging. De benodigde grond voor ophoging werd gewonnen uit de Sloterdijkmeerpolder, die tot een diepte van maximaal 35 m werd uitgegraven. Rond het ontstane Slotermeer werd met klei en veen uit de voormalige droogmakerij een recreatiegebied aangelegd: het Sloterpark.¹¹ Met deze ontwikkeling verdween het oorspronkelijke slotenstelsel van het kaartbeeld en kwam een einde aan het landschappelijke karakter van het gebied (vgl. afb. 5, 6).

¹⁰ Heijdra 2004, 15-16

¹¹ Kruizinga 2002, 1012

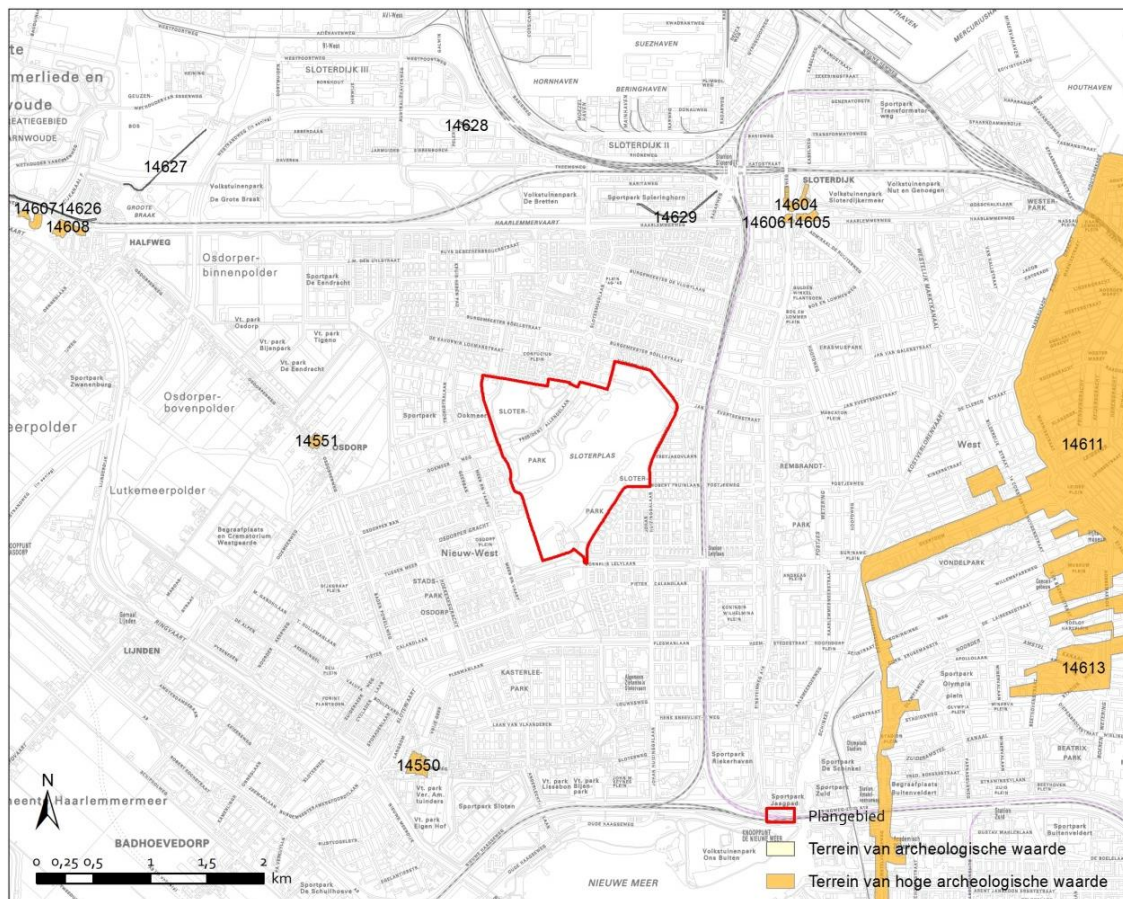

6 Het plangebied (rood omlijnd) op een luchtfoto uit 2009 (PDOK)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart

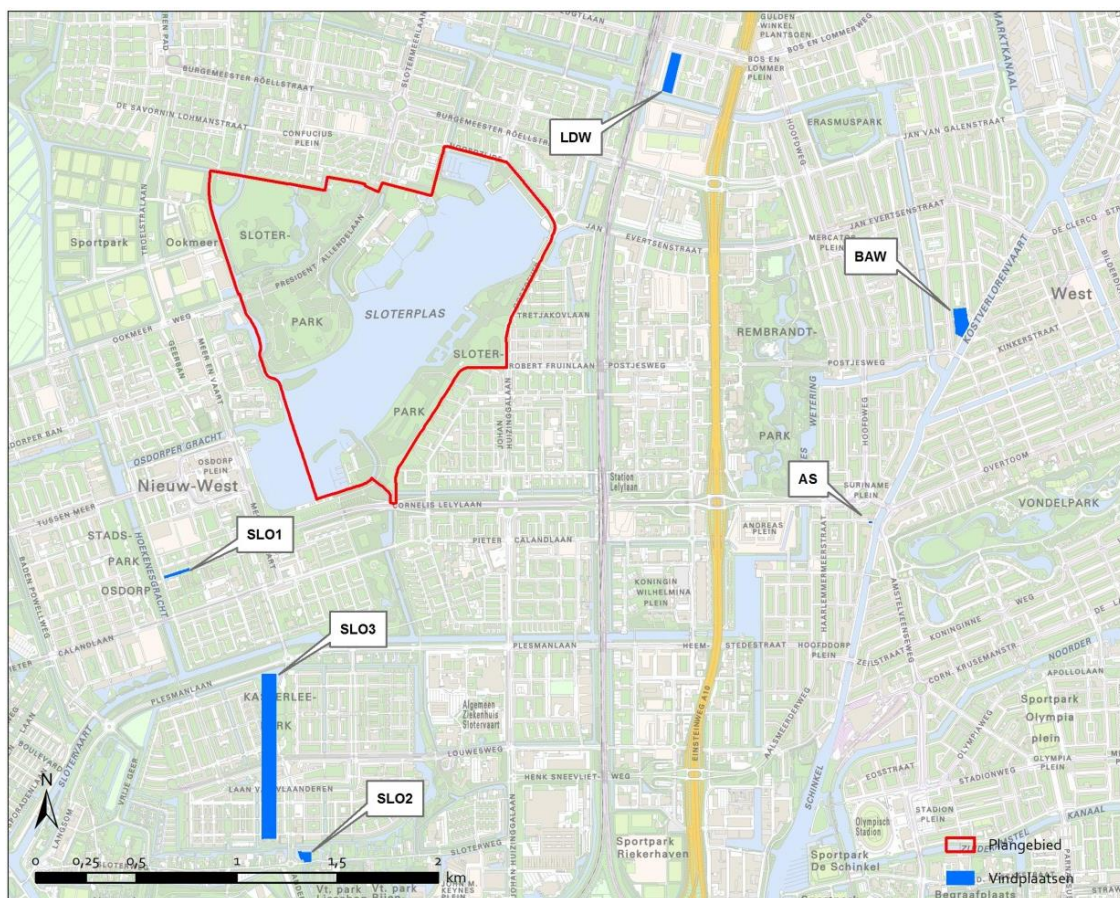
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het gebied vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 7). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk.

7 Het plangebied Sloterpolder (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010).

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied heeft tot op heden geen archeologisch veldonderzoek plaatsgevonden. Wel zijn in de nabije omgeving veldonderzoeken uitgevoerd die indicatief zijn voor de archeologische verwachting binnen het plangebied (afb. 8). De resultaten van deze onderzoeken dienen hier als toets van de veronderstelde bewoningsgeschiedenis van het plangebied, en bieden bovendien een inzicht in de aard, kwaliteit en diepteligging van de archeologische resten die in het plangebied zijn te verwachten. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

8 Het plangebied Boelelaan Oost (rood omlijnd) en de vindplaatsen

Hoekenespad (SLO1)

In 1984 is door BMA onderzoek gedaan aan het Hoekenespad, op de vermoedelijke locatie van het Oude Kerkhof en het elfde-eeuwse Sloten. Onder het 2 meter dikke zandpakket zijn fragmenten van elfde- en twaalfde-eeuws aardewerk aangetroffen. Sporen van een kerkhof of van bewoning zijn niet gevonden.¹²

¹² Archief MA

Sloterweg (SLO2)

In 1986 heeft BMA een opgraving uitgevoerd op de kruising van de Sloterweg met de Anderlechtlaan. Hierbij is een huisterp van kleizoden met daarop delen van een lemen vloer en haard gedocumenteerd. De terp is in het laatste kwart van de dertiende eeuw opgeworpen en houdt verband met een uitbreiding of intensivering rond de ontginningsactiviteiten van het dorp Sloten.¹³

Louwesweg (SLO3)

Tijdens een boor- en proefsleuvenonderzoek aan de Louwesweg in 1988 is een laatmiddeleeuwse dijk gedocumenteerd. Er zijn geen huisterpen aangetroffen, wat suggereert dat er geen tussenfasen zijn geweest in de verplaatsing van het oude dorp Sloten naar de huidige locatie.¹⁴

Andreas Schelfhoutstraat (AS)

De vondst van enkele kogelpotfragmenten bij de aanleg van een diepriool aan de Andreas Schelfhoutstraat in juni 2005 was aanleiding voor een archeologische waarneming. Onder het 1,80 á 1,90 m dikke twintigste-eeuwse zandpakket bevond zich een eerste veenophoging met daarin een zeventiende-eeuwse bakstenen waterput, gefundeerd op een houten wagenwiel. Uit de stratigrafische situatie van de rioolsleuf kon niet worden vastgesteld of de kogelpotfragmenten op dertiende-eeuwse bewoning wezen of dat ze afkomstig waren uit de zeventiende-eeuwse ophogingslaag.¹⁵

Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (LDW)

In 2009 vond een archeologische begeleiding plaats in de bouwput Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1. De natuurlijke ondergrond bleek hier te bestaan uit rietveen met een licht golvend oppervlak dat op gemiddeld 3,90 m - NAP lag. Vanaf het veenniveau was het terrein opgehoogd met klei tot ca. 2 m - NAP. Uitgaande van de stratigrafische relatie met de aanwezige bouwsporen is deze ophoging in de zeventiende eeuw gedateerd. In de jaren 60 van de twintigste eeuw volgde weer een ophoging, nu met ruim 2,5 m zand tot ca. 0,50 m + NAP.

Tot de oudste bebouwingsfase in de zeventiende eeuw of begin achttiende eeuw behoorde een goed geconserveerde rechthoekige structuur van anderhalfsteens muurwerk, gefundeerd op langshout (afb. 9). De bouwwijze en inrichting wijzen op een gebruik van het gebouw als schuur of stal. De ondergrond binnen het gebouw bestond uit een afwijkende zandige kleivulling die vermengd was met huishoudelijk aardewerkafval uit de gehele achttiende eeuw.¹⁶

RIVA-terrein (BAW)

Voor het RIVA-terrein gold een archeologische verwachting gebaseerd op de veronderstelde aanwezigheid van sporen van nijverheid en bewoning langs de Kostverlorenvaart. Het IVO dat hier in mei 2005 werd uitgevoerd heeft echter uitgewezen dat de bewonings- en gebruikssporen dermate schaars en fragmentarisch waren dat verder onderzoek is komen te vervallen. Wel heeft

¹³ Archief MA

¹⁴ Archief MA

¹⁵ Archief MA

¹⁶ Gawronski & Jayasena 2010

het IVO een inzicht gegeven in de lokale bodemopbouw. Zo werd vastgesteld dat onder een twintigste-eeuws ophogingspakket van zand en puin op 1,80 m - NAP een intact achttiende-/vroeg negentiende-eeuwse looppniveau aanwezig was. Het natuurlijke veen bevond zich op 3 m - NAP.¹⁷

9 Het rechthoekige gebouw met een waterkelder en uitbouwen aan de linkerkant, gezien richting het oosten.

3.4.3 Bodemopbouw

De Sloterdijkmeerpolder is bij de aanleg van de Sloterplas in de jaren 1948-1956 grotendeels tot een diepte van maximaal 35 m afgegraven. Hier hoeft dan ook geen rekening meer te worden gehouden met archeologische resten.

De rest van het plangebied, het tegenwoordige Sloterpark, is in de jaren 50 op grote schaal opgehoogd met zand veen en klei afkomstig uit de droogmakerij. Uitgaande van de maaiveldhoogte in 1936 (2,1 m - NAP)¹⁸ en de huidige (rond NAP-niveau), moet rekening worden gehouden met een zandpakket van tenminste 2 m dik, waaronder de eerste archeologische overblijfselen zich kunnen presenteren. Deze constatering komt ruwweg overeen met de bodemopbouw die bij archeologisch onderzoek in de nabije omgeving is gedocumenteerd (3.4.1). Het Sloterpark is echter rijk aan reliëf, waardoor een nauwkeuriger bepaling van de diepte waarop rekening dient te worden gehouden met archeologische resten op bestemmingsplanniveau niet is te geven. In geval van concrete bouwplannen binnen deze beleidszone (zie hoofdstuk 5) die dieper

¹⁷ Gawronski & Veerkamp 2008

¹⁸ AHN; Kaart van Publieke Werken 1936

gaan dan 2 m onder maaiveld, is het zaak om de diepte waarop mogelijk archeologische resten liggen nauwkeuriger te definiëren, bijvoorbeeld door middel van een aanvullende waardestelling.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen plangebied Slotterplas materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met ontginning, bewoning en landgebruik vanaf de elfde eeuw. Een hoge verwachting geldt voor de zone langs de Uitweg waar geconcentreerde resten van bewoning vanaf de ontginningstijd worden verwacht. Vanwege het gebruik van dit terrein als recreatiegebied is de fysieke aantasting van archeologische resten hier mogelijk gering. Wel dient ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied rekening te worden gehouden met (sub)recente bodemingrepen waarbij het oorspronkelijke polderpeil is vergraven of door grootschalige ophoging is aangetast.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische en archeologische inventarisatie van het plangebied (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de elfde eeuw tot het begin van de twintigste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met twee zones. Een hoge verwachting duidt op een dichtere verspreiding van archeologische resten met een sterke onderlinge samenhang. In zones met een lage verwachting hebben de sporen een lagere trefkans en/of betreffen deze vooral losse vondsten.

A: Sloterbinnen en Middelveldse Gecombineerde Polders

Verwachting: laag

Hier kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de elfde tot in de twintigste eeuw, zoals sloten en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans.

B: Sloterdijkmeerpolder

Verwachting: laag/negatief

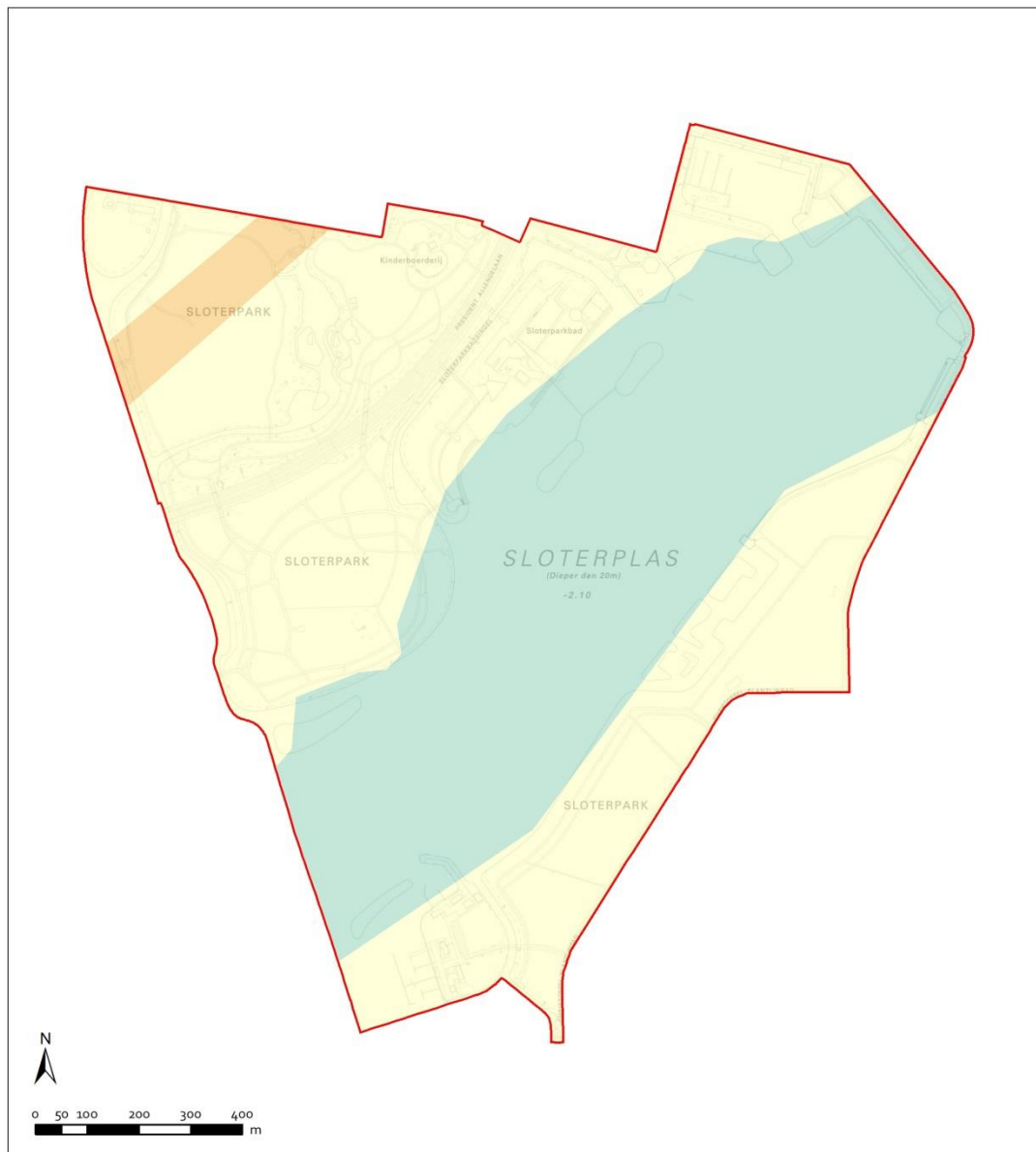
In de bodem van het in de zeventiende eeuw voor het eerst drooggemalen Sloterdijkmeer kunnen verspreide resten aanwezig zijn van landgebruik, sloten en losse vondsten. Het grootste deel van de polder is echter diepgaand vergraven bij de aanleg van de Sloterplas. Hier hoeft dan ook geen rekening te worden gehouden met archeologische resten.

C: Bewoningszone langs de Uitweg

Verwachting: hoog

Langs deze middeleeuwse veendijk kunnen sporen van bewoning vanaf de ontginningsperiode voorkomen, waaronder met name resten van zeventiende/achttiende-eeuwse boerderijen. Ter plekke kunnen ophogingslagen, diverse erfafscheidingen, houten en bakstenen funderingen, water- en beerputten met huishoudelijk afval en losse vondsten in de bodem aanwezig zijn.

X Gemeente
X Amsterdam
X

Plangebied Sloterplas
Archeologische verwachting

Plangebied

- A. Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders
- B. Sloterdijkmeerpolder
- C. Bewoning langs de Uitweg

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Sloterplas is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop twee zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 5 (verwachtingszone C deels)

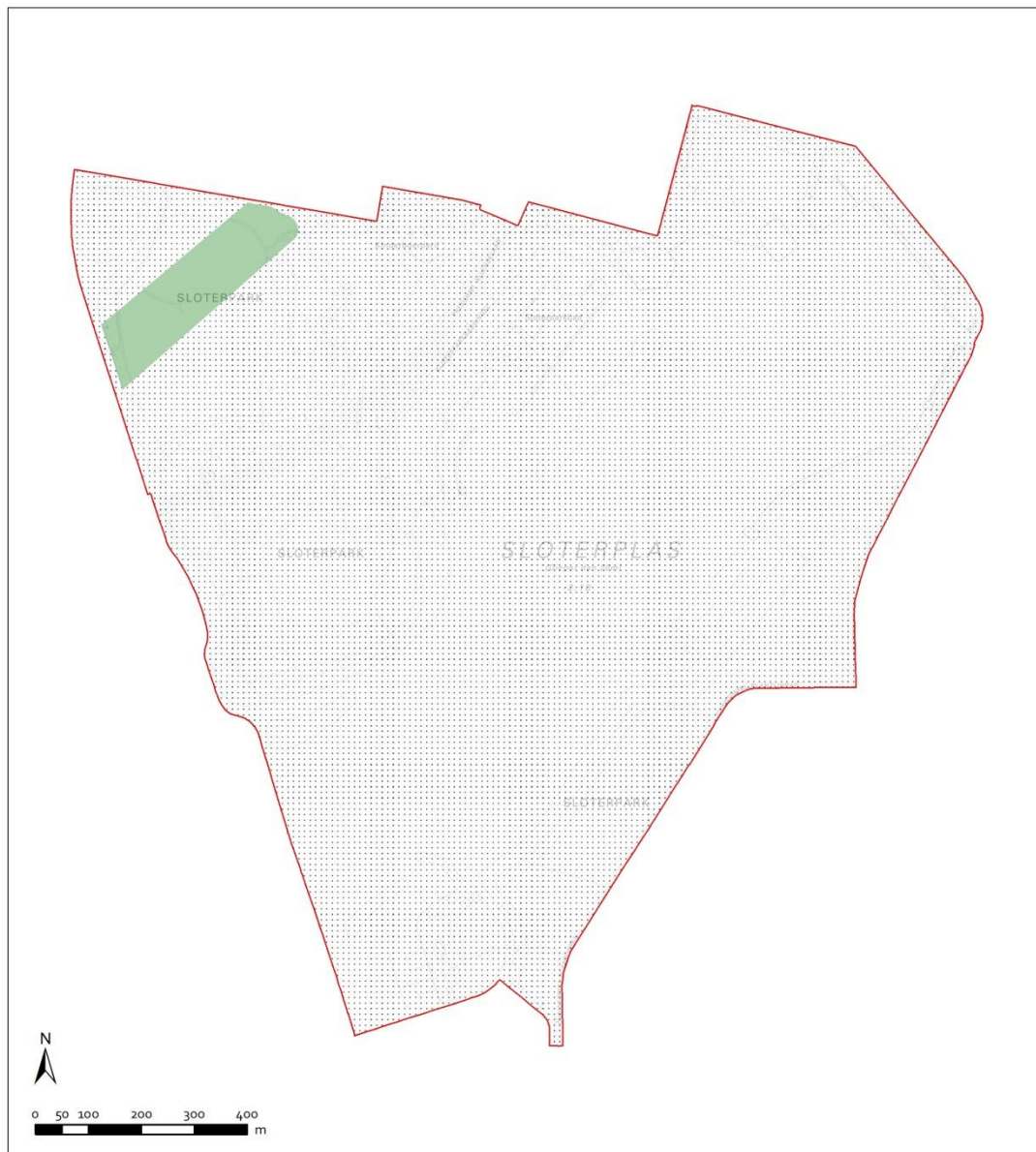
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 2 m onder maaiveld.

Beleidsvariant 11 (verwachtingszones A, B)

Voor deze zone geldt uitzondering van archeologisch vervolgonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Monumentenwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden sporen en/of vondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, wordt dit aan Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

- ×** **Gemeente**
- ×** **Amsterdam**
- ×**
- Plangebied
- Beleidscategorie 5
- Beleidscategorie 11

Plangebied Sloterplas
Archeologisch beleid

6 Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Slotterplas. Hiervoor gelden twee archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 2 m.

Voor de tweede beleidszone geldt vrijstelling van archeologisch vervolgonderzoek, ongeacht de omvang en diepte van de bodemingreep.

Voor het gehele plangebied geldt wel de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

7 Bronnen

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2), 50 cm maaiveld gridproduct, shaded relief. Geodan/ Esri Nederland

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

Baart, J.M., 1993: *Nota Archeologisch Monumentenbeleid Gemeente Diemen*, Diemen.

BMA, 2005: *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam.

BMA, 2010: *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*.

Borger, G.J., 1987: Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: W.F. Heinemeijer, M.F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen.

Bont, C. de, 2009: *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen.

Heijdra, T., 2004: *Bos en Lommer en De Baarsjes. De geschiedenis van Amsterdam-West*, René de Milliano Alkmaar

Gawronski, J., J. Veerkamp, 2008: *Het RIVA-terrein. Inventariserend veldonderzoek Baarsjesweg (2005)*, Amsterdam

Gawronski, J., R. Jayasena, 2010: *Zeis onder het maaiveld. Archeologische Begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (2009)*, Amsterdam

Heijdra, T., 2004: *Bos en Lommer & de Baarsjes. De geschiedenis van Amsterdam-West*, Alkmaar

Jansen, L., 1963: De voorgeschiedenis van Slotermeer, *Ons Amsterdam* 15, 1963, 283-288

Kruizinga, J., 2002: *XYZ van Amsterdam*, Amsterdam

Provincie Noord-Holland, 2010: *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem

Stol, T., 1993: *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/ Antwerpen

Appendix I: beleidsvarianten en stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de negentiende eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late negentiende eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de negentiende-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late negentiende of twintigste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de negentiende eeuw hebben de verwachte resten een bredere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de negentiende- en twintigste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de negentiende en de twintigste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de negentiende en twintigste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

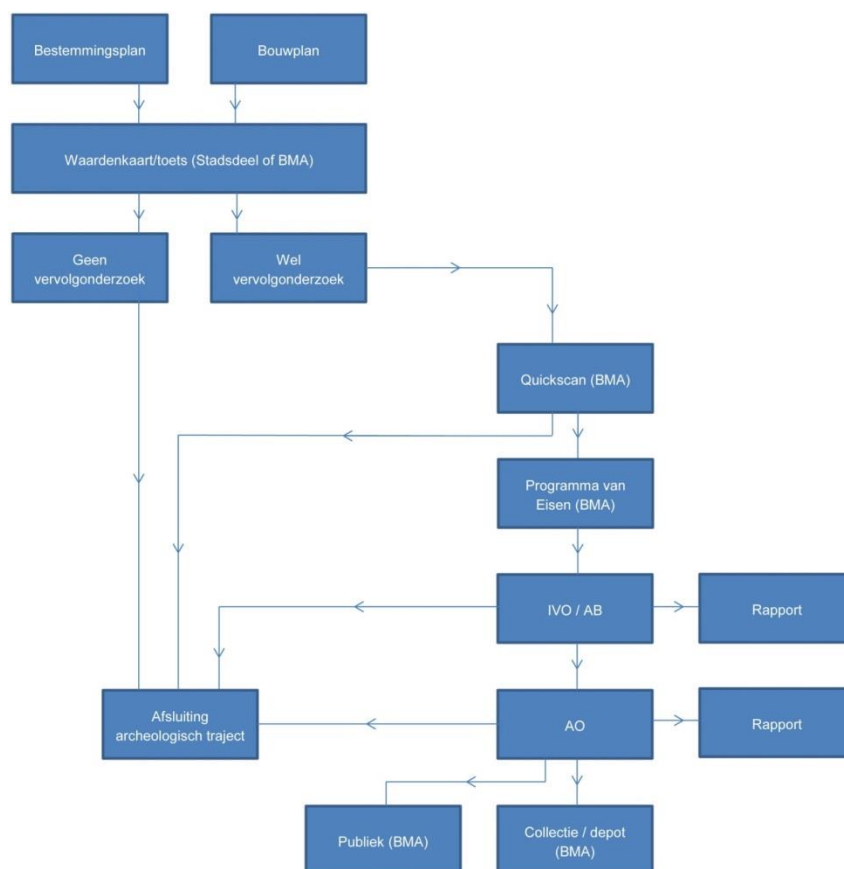
veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de negentiende en in de twintigste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek.

Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie Monumenten en Archeologie

Colofon

**Archeologisch bureauonderzoek BO 15-069
Amsterdam 2015**

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Prof. dr. J.H.G. Gawronski
Hoofd afdeling Archeologie
Monumenten en Archeologie
Gemeente Amsterdam

Datum:	13-07-2015
Status:	1.0
Tekst:	T. Terhorst MA
Redactie:	Prof. Dr. J.H.G. Gawronski
Cartografie:	T. Terhorst MA
Vormgeving:	Monumenten en Archeologie, gemeente Amsterdam

© Monumenten en Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2015
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Monumenten en Archeologie. MA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.